

פרק ג

עיר המוקפת בצורת הפתח

פשוט בגמרא ובפוסקים שהשובת במקום המוקף מחיצות [רשות היחיד] הולך כולו וחוצה לו אלפיים אמה^א. [וכן מועיל היקף מחיצות באופנים אחרים, ע' לעיל ריש פרק א דין ד.]

כידוע ישנם כמה טעמים להחמיר שלא לסמוך על ה"עירוב" של העיר הנהוג בזמנינו הנועד להיתר הוצאה וטלטול בשבת. אמנם לענין דיני תחומין, נלע"ד שלא שייכים כמה מהטעמים העיקרים להחמיר. בפרק זה נדון, בעזה"י, בבירור הטעמים להחמיר לענין הוצאה, והצדדים להקל לענין תחומין.

עיקר דיני המחיצות

בגדרי המחיצות ושיעור פירצותיהן, נלע"ד שאין חילוק בין הלכות הוצאה ובין הלכות תחומין^ב. וכאשר יש פירצה הרחבה יותר מעשר אמות, או שאר קלקולי מחיצה, מודדים את התחום אלפיים אמה מסוף בתי העיר ולא מהמחיצה הפרוצה. [אולם אם מגינות המחיצות על העיר, יש להן דין "חומה" ולו גדרים שונים, ע' לעיל פרק ב בענין "חומת העיר".] ופשוט שלא מועילה "צורת הפתח" אלא כאשר היא מתוקנת בדקדוק כהלכה^ג. [לדאבונונו ישנם עירובין אשר אינם מתוקנים כהלכה.]

^אאוצר החכמה

וכן פשוט שדרושה שמירה קפדנית על שלימות העירוב. ב"עירובין" של הערים הגדולות אשר קלקולם מצוי מאוד, וגם אין נבדקים בסמוך לשבת, מפקפק מרן החזו"א זצ"ל על חזקת שלימותם^ד. אמנם אם נתבררה שלימות העירוב בסמוך לשבת, ולא מצויות סיבות

העירובין. והנה בגליון החשובה הנ"ל כתב מרן החזו"א זצ"ל (נרפס באגרות החזו"א ח"ב סי' קה): "הנידון, שלא נודמן אף פעם אחת כשבודקין את העירוב ביום ה' ועש"ק שימצאו שהצוה"פ כולן קיימות, באופן שאי אפשר להתיר בשבת שלא נבדק על סמך שבודקו לפני שבת העבר, שהדבר ברור בלב שכבר אין מחיצות העיר קיימות, וזה יותר מרוב תינוקות מטפחין. ובכל פעם שמוצאין מקולקל, הספק אם נתקלקל אחר השבת או קודם השבת, דהסיבות שמתקלקלות בהן מצויות בכל יום ותיכף אחר התיקון. זהו הנידון. עכ"ל. והנה בהשקפה ראשונה, הערת מרן החזו"א זצ"ל נראית תמוהה, וכי החזיק את השואל כאיש מכזב. אמנם לאחר דקדוק בדבריהם, נראה ברור שאין כאן מחלוקת במציאות אלא מחלוקת בעומק ההלכה. נכון הדבר ש"לאחר שבת קודש" לא נודמן אלא "כמה פעמים" שנראה שהיו מקולקלים, ומשום כך דעת הגאון מטשעבין זצ"ל בענין החשש לקלוקל ביום

א. ע' לעיל פרק ב הערה ה.

ב. ע' לעיל פרק ב הערה נח*^א. [אמנם שו"ר בדברי מו"ר הגר"ש אויערבאך שליט"א בהמשך לדברי הסכמתו לספר זה, שאין דעתו כן, עיי"ש.]

ב*. ע"ע לקמן פרק י הערה נט.

ג. ע' שו"ת דובב מישרים (ח"ב סי' כח) שנשאל אם אפשר לסמוך על חזקת שלימות ה"עירוב" כאשר נבדק ביום חמישי, "וכמה פעמים נודמן לאחר ש"ק נראה שהיו מקולקלים כי לרגלי דוחק האנשים שעוברים שם היו מתקלקלים". והשיב הגאון מטשעבין זצ"ל "דהבא כיון דמיעוט המתקלקל הוא בא ע"י מעשה שמנתק, שפיר מוקמינן אחזקה ולא חיישינן כמו רובא דתליא במעשה דלא חשיב רוב, מבש"כ אמיעוט דתליא במעשה בודאי לא חיישינן", [נסומכים על חזקת שלימות

לקלקול העירוב מאותה שעה עד גמר השבת, משמע מדברי מרן זצ"ל שאינו חושש בכה"ג. ועוד, הרי אפשר שיש להקל לענין תחום העיר אף אם נפרצו המחיצות באמצע השבת⁷.

והנה כמעט כל "עירובי" הערים אינם כשרים לדעת הרמב"ם, שהרי לשיטת הרמב"ם אין צורת הפתח לפירצה יותר מעשר אמות אלא אם העומד מרובה על הפרוץ. ונפסק במשנה ברורה (ס"ב ס"ז) ש"נכון לחוש" לדעתו [וכן משמעות השו"ע שהביא את דעת הרמב"ם הנ"ל כדעת י"א]. אמנם נראה שבשעת הדחק ומקום מצוה אין צורך לחוש.

אתו רבים ומבטלי מחיצות

בהלכות הוצאה

כתב המשנה ברורה בבאור הלכה (סי' שסד ס"ב): "קשה על מנהג העולם שמסתפקים בצורת הפתח ברשות הרבים שהוא רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער". [והיינו משום דאתו רבים מבטלי מחיצתא (כמבאר עירובין ו: כב.כב:)].

והנה בערים של ימינו, גדולה פי כמה קושית המ"ב, שהרי יש ערים שסומכים שם על

⁷ [דעת החכמה]

השבת נתבטלה הגדרת מקום השביתה של הרשות היחיד המוקפת אשר זכה לה בכניסת השבת. נויש לדמות לדין ספינה שהפליגה בשבת מחוץ לתחום ונפחתו דופני הספינה בשבת, שאינו מהלך בתוך הספינה אלא ד' אמות (שו"ע סי' תה ס"ז), ואע"פ שלולא שנפחתו מחיצות הספינה היה מותר להלך את כל הספינה "הואיל ושבבת באויר מחיצות". וכיון שנתבטל מקום השביתה של היקף הרשות, ממילא אסור להתרחק יותר מאלפים אמה משביתה החדשה [מקום הבתים של עירו או שכונתו]. אולם אם כל תחום העיר נקרא "מקומו", לא מסתבר שיפקע "מקומו" באמצע השבת, שהרי אין מקום התחום כספינה שמחיצותיה מגדירות את מקומה, שהרי תחום העיר מקום פרוץ הוא, ועל כרחך מקום הקרקע עצמו מגדיר את מקומו, וא"כ היאך יפקע באמצע השבת. והנה דברי הרמב"ם מפורשים ש"מקומו" הוא תחום העיר, וע' פרק א הערה א שכתבנו להוכיח דכו"ע מודים להגדרה זו. א"כ מסתבר שאם נפרצו מחיצות העיר באמצע השבת, שלא נשתנה בזה דין תחום העיר הנקבע בכניסת השבת. מיהו עיי"ש (בסוף ההערה פרק א הערה א) שהבאנו אופנים מסוימים שאפשר לומר שאין מקילים אלא מטעם שיעור מעשה ההליכה, ובאופנים אלו אין להקל כשנפרצו המחיצות באמצע השבת.

ש"ק שאין כאן נדון אלא חשש מיעוטא נגד חזקה. מיהו דן כנגדו מרן החזו"א זצ"ל, הרי "כשבדקים את העירוב ביום ה' ועש"ק" שלא נודמן אף פעם אחת שימצאו כולן קיימות, ומשום כך ודאי נתבטלה אז תורת חזקה, וא"כ אף למפרע יש לחשוש שמא נתקלקל קודם השבת משום "דהסיבות שמתקלקלות בהן מצויות בכל יום ותיכף אחר התיקון". [אמנם את עיקר סברת מרן החזו"א זצ"ל, לא זכיתי להבין. הרי כדין יש להחזיק שהמחיצות שלמות ביום השבת, שהרי אין בשבת שום ריעותא לחזקה הבדוקה של מחיצות שלמות, שעדיין אין "ברור בלב שאין מחיצות העיר קיימות". ולמה תורע חזקה זו משום שבעתיד תורגש הרגשה הנ"ל. ואע"פ שכבר קיימות הסיבות שמקלקלות את צוה"פ, הרי אין בחששות אלו כדי לרועע את החזקה בשעה זו. ואיני כותב אלא בדרך הערה, כי ודאי לא זכיתי לרדת לסוף דעתו של מרן החזו"א זצ"ל.]

⁸ [מח"ס 1234567]

ד. לכאור' דין זה תלוי בחקירה מהו גדר איסור יציאה מהתחום, אם האיסור הוא הרחקה ממקום השביתה אלפיים אמה, או שכל תחום העיר נקרא "מקומו" (ע' פרק א הערה א). שהרי אם האיסור הוא ההרחקה ממקום השביתה. י"ל שבאמצע

צורת הפתח אף שמצויים שם ס' רבוא^ה. וצריך לומר שסומכים על מה שאין המבואות מפולשים ומכוונים משער לשער^ל. ואפשר שסומכים גם על חידושו הגדול של מרן החזו"א

הראב"ה (ריש ה' עירובין), ועוד. ופסק הב"י כן (בס"י שמה דף קטז. ד"ה ומ"ש עוד) ובשו"ע (שם סע' ז). ומפורש בדברי הראשונים ז"ל "שערים מכוונים זה כנגד זה", וכן פסקו המ"א והמ"ב (שם). [אך צ"ע מהו שעור ישירות הפילוש. ואכמ"ל בדקדוקי לשונות הראשונים ז"ל בזה]. [ואע"פ שמדוקדק בדעת הריב"ש (ס"י תה) שאף במבוי עקום יש רשות הרבים מה"ת, וכפי שדקדק המשכנ"י (דף קמב). בדעת הריב"ש, וכן הובאה דעה כזו בריטב"א (שבת ו.), אמנם הכרעת הב"י ברורה, שהרי בסמוך ממש לתשובת הריב"ש הנ"ל כתב הב"י בפשיטות להקל שאין רשות הרבים במבוי עקום. וכן המ"ב פוסק להקל, אף מבלי להזכיר את דעת המשכנ"י החולקת, אע"פ שהביא המ"ב הרבה מתשובת המשכנ"י הנ"ל.]

והנה חזינן שלתנאי זה, שאין רשות הרבים במבוי אלא במפולש, מודים אף הרמב"ן והרשב"א ז"ל, אע"פ שהם דחו את התנאי של ס' רבוא משום שלא הוזכר בתלמוד. ועל כרחק צ"ל שתנאי זה ד"שעריה מכוונים" אכן מבואר בתלמוד. ובפשיטות מקורם בגמרא (שבת ו.) "איזו היא רשות הרבים סרטיא ופלטאי ומבואות המפולשים", וצ"ל ד"מפולשים" פירושו מכוונים [וכן מצינו ואכמ"ל]. אמנם משמע בעכוה"ק לרשב"א (ריש ש"ג) שדוקא במבואות בעינן "מפולשים", ולא בסרטיא ופלטאי, [אמנם בהגדרת "פלטאי" מקיל הרשב"א (עכוה"ק ריש שער ג') דהיינו "בשוקים שבמדינות" (משמע ולא סגי בשוקי העירות)], וכן מוכח לפי שיטתו שם (כהמשך) ש"שוק של פטמים שהיה בירושלים" (עירובין קא). לא היתה פלטיא. וכן מגדיר הרמב"ן (עירובין נט.) פלטיא "שהרבים קבועים ועומדים שם כל היום". וכן מוכח במדרש איכה (א ב) שפלטיא חשובה יותר משוק, עיי"ש. [וכן בראב"ה (ס"י שטע עמ' 394) מפורש ש"רחוב העיר" נחשב כרשות הרבים אף כאשר איננו מפולש. אך בטושו"ע מבואר אף ברחוב העיר ושוקיה תנאי דמפולש, ומפורש בבהגר"א "היינו פלטיא". וכן משמע מסתימת רש"י, הראב"ד, והרא"ש ז"ל, שאין רשות הרבים כלל בעיר שאין שעריה מכוונים. ותמה הבית אפרים (דף מר עמ' ד) על השו"ע שהקיל כן אף בפלטיא. אמנם בבהגר"א שם, מציין כמקור דין זה את הגמ' עירובין נט: ורש"י שם, דבעיר שאין לה אלא פתח אחד לא יתכן רשות הרבים, ומשום דבעינן

ה. היינו ס' רבוא דיירים בעיר או שנכנסים לעיר ס' רבוא [או צירוף משניהם, ע' רש"י עירובין נט]. והנה ברור שלשון השו"ע (ס"י שמה סע' ז) "שאיין ס' רבוא עוברים בו בכל יום", אין כוונתו כפשוטו. שהרי כן מוכח בדעת הראשונים שכתבו את הלשון הנ"ל. הנה בתוס' ר' פרץ (עירובין ו. ד"ה כיצד) כתב לשון זה בשם רש"י אע"פ שאין לשון זה מבואר בפרש"י, ואדרכה מבואר בפרש"י (שם ד"ה ה"ר) "ועיר שמצויין בה ס' רבוא", (וכדף נט. ד"ה ונעשית של רבים) "שנתוספו בה דיורין". וכן הרמב"ן (ר"פ כמה אשה) הביא את הלשון הנ"ל בשם ס' התרומה אע"פ שאינו מוזכר כלל בסה"ת, ואף דעת הרמב"ן שם מבואר "בכרכים גדולים שבהן ס' רבוא". עוד כ' הרמב"ן (עירובין נט.) בענין ס' רבוא: "אבל מדיוורין לא ילפינן". מוכח שאין תנאי של בקיעה כפועל של ס' רבוא בכל יום, וסגי בדיוורין של ס' רבוא. ואכן בפירוש כוונת הלשון "עוברים בו בכל יום" נחלקו לדינא המשכנות יעקב והבית אפרים. לדעת המשכנ"י (ס"י קנא דף קנא עמ' ב) סגי "רשותם שולטת בה", דהיינו "שיש לס' רבוא דריסת רגל בה ויעברו בה לעת הצורך, הרי רשותם שולטת בה אף לזמן שאין בה הרבה בני אדם". [ועיי"ש ראיותיו מדברי הריטב"א והירא"ז וממקושו עצים, והובאו בבאור הלכה (ס"י שמה דף קצו:).] ולדעת הבית אפרים (ס"י כז דף מו:): "שיהא הדרך סלולה לס' רבוא המצויין שם בקירבת מקום ועוברים ושבים בכל יום עד שאפשר שבוים אחד יעברו כולם בדרך ההוא". ועיי"ש עוד (דף מה עמ' ג) שהערים ליגדון, ווינא, פפד"מ, "ועוד רבים כהנה" היה להם, לדעת הבית אפרים, דין ס' רבוא אף בימים הקדמונים, "אשר הם רובלי העמים ומרובה באוכלוסין מאד". וכן עיי"ש (דף מו ע"א) בענין המדבר בזמן שהיו ישראל שרויין שם: "היה מצוי ס' רבוא בכל דרכים שבמדבר". וכן פסקו פוסקי דורינו זצ"ל, באגרות משה (ס"י קלט ענף ג) ובמנחת יצחק (ח"ה ס"י לב), שבעיר שיש בה ס' רבוא איש, בצירוף דיירים וגם נכנסים לעיר, אין מקום להקל עיי"ש.

ו. תנאי זה לרשות הרבים מבואר בפרש"י (עירובין ו. ד"ה וה"ד): "שהיה רשות הרבים שלה מכוון משער לשער שיהא מפולש דומיא לדגלי מדבר". וכן פסקו הראב"ד (במאירי שם ודף נט:), הרמב"ן (נט. סוד"ה ועוד), הרשב"א (עכוה"ק ש"ג פ"א ה"א וחי' סוף כב.), הריטב"א,

זצ"ל, שבתוך הערים, לעולם [בהווה] אין רשות הרבים. [תידושו מורכב משלשה חידושים גדולים, וצ"ע בהם].

רוב הראשונים [הרמב"ן] (מלחמות דף כב., וחי' דף נט.) הרשב"א (דף כב. סד"ה ורבנן), הריטב"א (דף כב.), הר"ן (דף כב.) שהם פסקו בהדיא כר' יהודה. וכן הרי"ף והרא"ש הביאו את ההלכה שירושלים אילולא דלתותיה ננעלות בלילה שהיא רשות הרבים. ולא מצינו מקילים כחכמים אלא האו"ז והגמ"י והרמב"ם והר"ח (שבת ק. ע' סוף הערה יז). ואף בדעת הרמב"ם מצינו שתיקון העיר צריך נעילת דלתות, ודלא כהחזו"א. ובפי' הר"ח מפורש שר' יוחנן ס"ל כחכמים, ומבואר בזה שאין סתירה בין שיטת ר' יוחנן שירושלים בעיא דלתות ננעלות ובין דעת חכמים [וכמבואר בנוסחאות המתחלפות שמביא הר"ח (ערוכין כב.)]. וכ"כ הרשב"א (בעכו"ק הארוך) בישב דעת הרמב"ם (ע' לקמן הערה יז במקורות ובאר בסברא).

ב) מחדש מרן זצ"ל שמחיצה שהעומד מרובה על הפרוץ, אף בפירצה יותר מעשר אמות חשיבא כמחיצה מן התורה. והנה מפורש לא כן בפי' הר"ח ז"ל (ערוכין קא:), וכל דבריו דברי קבלה. ומה שכתבו הריטב"א (בשם התוס') ותוס' הרא"ש (בריש פ' עושין פסין) דפירצה יותר מעשר אינו אלא מדרבנן, הרי בפסי ביראות [דיומדין] מיירי, ויש בהם גדרים שונים הלכה למשה מסיני, כפי שמבואר היטב בריטב"א שם. וגם הבית אפרים לא כתב שפירצה יותר מעשר שאינו פסול מן התורה אלא כאשר יש דיומדין בפינות, דהיינו "שם ד' מחיצות". ע' דבריו המפורשים (דף נג ע"ב): "דעדיפי מפסי ביראות... שבאותן רוחות שהיו פתחי ירושלים היה בכל פתח מכאן ומכאן עומ"ר עה"פ... ר"ל קודם שנפרץ בה פרצות... דאילו לאחר שנפרצו פרצות אמרין דהוי רשות הרבים והיינו משום שבטלו שם ד' מחיצות ממנה ע"י פרצות שבקרנות וכי גמירי דומיא דפסי ביראות שהפסין עומדים בפאות ורחבות אמה לכאן וכאן", ועיי"ש שסמך על דברי הריטב"א הנ"ל. [ובסוף תשו' כו חידוש הבית אפרים שאף באופן של ג' מחיצות מחוברות והרביעית נפרדת סגי, ולא מטעם עומד מרובה על הפרוץ, אלא מטעם צורת הפתח המשלימה ג' מחיצות הגמורות, עיי"ש.]. עוד מחדש מרן זצ"ל שאויר רשות היחיד נחשב כמחיצה לגדור רשות אחרת, עיי"ש. וע' מה שמקשה על עצמו מדברי התוס' (דף כב. ד"ה חייבו) ומה שמישב וסי' קז ס"ה ג. הו.

מפולש, הרי מבואר שאף בפלטיא בתוך העיר אינה רשות הרבים ללא פילוש. [ועיי"ש בחי' המאירי בשם הראב"ד ד"פתח אחד" לאו דוקא, אלא כל שאין "הפתחים מכוונים זה כנגד זה".] [ולא קשה אמאי לא הוגדרה 'פלטיא המפולשת' בגמ' (שבת ו.) כפי שהגדרו שם "מבואות המפולשים", שהרי סתם פלטיא מחוץ לשערי העיר עמדה (סמ"ג ריש ה' עירובין, פתיחת הגר"א לשבת, פ"ה הגר"א למשלי א כ) וממילא היתה מפולשת].

והנה בלשון רש"י והרא"ש [דהוא לשון השו"ע] משמע לכאן שאין הגדר הנ"ל אלא בעיר מוקפת חומה. אולם בדברי שאר הראשונים ז"ל לא הוזכר תנאי זה, ואף רש"י ז"ל נראה שלא דבר אלא בהווה, כן משמע בריטב"א (שבת ו.) במש"כ בשם רש"י. [כן מוכח לכאן בדין אבולי דמחוזא, דבדף ו: פרש"י: "שערי העיר מכוונים זה כנגד זה", ובדף כו. פ"י: "והעיר אין לה חומה". וכן בדף נט. (ד"ה לחי מכאן): "ובעירות שאין להם חומה עסקינן שראשי רשות הרבים מפולשין", משמע דכן היתה המציאות בהווה. וכן סותם הפמ"ג (א"א סי' שסד ב): "ועירות שלנו שמתקנין בצוה"פ יל"ע במכוונים ממש השערים", משמע דכל שאינם "מכוונים ממש" יש להקל בפשיטות, ואע"פ שאינן מוקפות חומה. אך בבאר הגר"א משמע שעיר מוקפת חומה בדוקא, דבלא"ה "היינו סרטיא" וסרטיא נחשבת רשות הרבים אף אם אינה מכוונת. [משא"כ בעיר מוקפת חומה ד"ל שקביעת העיר ע"י החומה מבטלת שם "סרטיא", וכפי שכתב הריב"ש (סי' תה) דתוך עיר לא שייך סרטיא, ועיי"ש דמיירי במוקפת חומה.]. אמנם אפשר דאין מבוי העיר נחשב כסרטיא אלא כאשר משמש כסרטיא, דהיינו שרגילים לעבור דרכו כחיבור בין סרטיא לסרטיא שמחוץ לעיר. [ע"ע בענין סרטיא בהערה ח.].

[אח"ח 1234567]

ז. ע' חזו"א (סי' ער ס"ק י וסי' קז ס"ק ג"ה) שם מבאר מרן זצ"ל את היתור, שהוא מיוסד על שלשה חידושים [ואם היה נחסר אחד מהחידושים לא היה מקום להיתור]: (א) פוסק מרן זצ"ל כדעת חכמים (עירובין כב.) דלא אתו רבים ומבטלו מחיצות דפסי ביראות, ואף מקיל מרן זצ"ל בתיקון העיר שלא צריכה דלתות ננעלות בלילה, והוא דלא כדעת

מיהו צ"ע על מה שעושים בהרכבה ערים, להקיף בצורת הפתח גם את הכבישים הבין-עירוניים [אף שמחוץ לעיר]. והרי פשוט שדינם כסרטיא, הנתשבת כרשות הרבים אף אם אינה מכוונת וישרה". וגם אין כאן היתרו של החזו"א בכבישים שמחוץ לעיר. [ואף במקומות שאין בעיר וסביבותיה ס' רבוא, צ"ע אם אפשר להקיף את הכבישים שמחוץ לעיר].¹²³⁴⁵⁶⁷

בהלכות תחומין

אמנם אף באופן שיש רשות הרבים בתוך היקף ה"עירוב", אע"פ שאינו מועיל להתיר הוצאה בשבת, הרי לענין החשבת ההיקף כד' אמות נללכת כולו בשבת וחוצה לו אלפיים אמה] נחלקו רבותינו הראשונים ז"ל. דעת רבנו אפרים ז"ל: "כל עיר שהיא רשות הרבים נתבטלה המחיצה לגמרי ומי ששבת שם כמו ששבת בבקעה". אבל דעת רבנו יואל ז"ל: "אע"ג שאסור לטלטל בה... מכל מקום חשובה כד' אמות הואיל והוקפה לדירה ולא דמי להדרי".

¹²³⁴⁵⁶⁷ א"ח"ח

מחוץ לעיר רשות הרבים בזמן הזה, אפשר דוקא בסרטיות שבימיהם שלא היו רחבים ט"ז אמה. וככבישים בין עירוניים של ימינו המשמשים בקביעות ערים הגדולות הרחוקות וכל אוכלוסית המדינה, צ"ע אם יש מקום להקל אף לחולקים על הרמב"ן הנ"ל [נע' תוס' (שבת ו: ד:ה כאן) וחידושים ע"ש הר"ן (שם)].

י. תשובתו הובאה בס' ראבי"ה עירובין סי' שפו עמ' 422, ובאו"ז סי' ו אות ה.

יא. תשובתו הובאה בראבי"ה (שם עמ' 423), ובאו"ז (שם אות ו). ודן שם רבנו יואל ז"ל בדיון ספינות המגיעות מחוץ לתחום לנמל העיר בשבת, ומתיר רבינו יואל לרדת מהספינות וללכת בכל העיר כדיון "דיר וסהר". ופליג עליה רבינו אפרים ז"ל משום שיש שם בקיעת הרבים וממילא א"א להחשיב את העיר כרשות היחיד. [ואף אם דלתותיה ננעלות בלילה, לדעת רבינו אפרים אם בקעו בה רבים אין דינה כרשות היחיד, כן מוכח ממש"כ שם בענין מברכתא (עמ' 418-419, וא"ז אות ג). וע' מש"כ המאירי (ח"י המאירי עירובין ו: בשיטתו). והנה פסק הרמ"א כדעת רבנו יואל (כד"מ סי' תו) שאם נכנס לעיר מוקפת חומה [שאין דלתותיה ננעלות בלילה], כל העיר כד' אמות. מיהו אין ראיה משם לנדון שלנו, שהרי אפשר שלא הכריע הרמ"א כן אלא בערים של זמנו שלא היה בהם רשות הרבים דאורייתא.

ח. כן משמע בבאור רבינו הגדול הגר"א ז"ל בבאורו לשו"ע (ע' הערה ה) וכן בפתיחתו למס' שבת (הובא בשנות אליהו), וכן משמע בראבי"ה (עירובין סי' שצא עמ' 447): "סבירא לן כפי' רבנו שלמה בריש עירובין... ולא היו רשות הרבים אלא... ומפולש משער לשער... וליכא למימר א"כ נבעי מפולש מסוף העולם ועד סופו, ראפילו דגלי מדבר הפילוש היה רק במחנה דידהו בעגלות". וכן מוכח בירושלמי (עירובין פ"ח ה"ח) בדעת ר' יוחנן ד"פיוסרוס" רשות הרבים, והיינו דרך עקמומית (ס' הערוך ערך פווסרס). ודעת ריש לקיש שם: "לעולם אין רשות הרבים עד שתהא מפולשת מסוף העולם ועד סוף... אין רה"ר בעוה"ז אלא לעתיד לבא שנא' כל גיא ינשא". ודוחה הגמ' את דעת ר"ל. והנה מכאן כ' המשכנ"י (דף קמב עמ' א) לדחות את דעת כל הני רבונותא ז"ל שכתבו שאין מבואות העיר רשות הרבים אלא המפולשים ומכוונים משער לשער (ע' הערה ה). אמנם יש לישב את דעת הראשונים ז"ל דשאני סרטיא שמחוץ לעיר, וכפי שחילקו רבותינו הראבי"ה והגר"א ז"ל.

ט. בביה"ל (סי' שמה דף קצו:). הובאה דעת הרמב"ן ז"ל שאף רש"י מודה דבסרטיא לא בעינן ס' רבוא. ואף שכ' המ"ב (סי' שסו ס"ק ח) שאף ב"הולך דרך המלך תוך העיר" נהגו לסמוך על קולא דס' רבוא, אפשר שדוקא בתוך העיר וכסברת הריב"ש (סי' תה) דתוך העיר לא שייך "סרטיא". [והא דמבואר בסי' תד בחי' רע"א ובביה"ל שם. דאיו בכבישים

ונראה שנחלקו ר' אפרים ור' יואל בטעם וגדר דין "אתו רבים ומבטלי מחיצותא". סברת רבנו אפרים כהטעם המבואר בריטב"א^י: "שמפילין מחיצות... כיון שבוקעין בהם תדיר דרך פתחים וכאילו אין שם פתח ולא שום גפופי והיו פרוצים במלואם". וכן כתב רבינו אפרים (שם): "דאתו רבים ומבטלי מחיצותיה וכאילו אין היקף כלל". אבל סברת רבנו יואל כהטעם המבואר ברשב"א^י: "אתיא בקיעת הרבים ומבטלת כח המחיצות והרי הוא רשות הרבים כמו שהיתה". ולפי טעם זה, שפיר יש למחיצות כח לקבוע רשות, אלא שאין בכחם לבטל שם רשות הרבים. וכן בדעת הרשב"א ז"ל מצינו מבואר אופן שמחיצות קובעות שם רשות היחיד אע"פ שבתוכם נמצא גם רשות הרבים".

ונראה שבמחלוקת הראשונים הנ"ל תלויה אף מחלוקת נוספת, והיא מחלוקת הראשונים אם אף בכרמלית אומרים "אתו רבים ומבטלי מחיצותא". לשיטתיה, כתב הריטב"א (דף ו. ד"ה כיצד מערבין): "דכיון דטעמא משום דאתו רבים ומבטלי מחיצות, אין לחלק בין ט"ז אמה או פחות, מכיון דבקעי ביה רבים". וכן מוכח בדברי ר' אפרים (שם) שאף בכרמלית אתו רבים ומבטלו מחיצות^י, ואף הוא לשיטתיה קאי. ומאידך גיסא, לשיטתיה פסק הרשב"א (דף כב. ד"ה הכא) שדוקא כאשר יש כל תנאי רשות הרבים אומרים "אתו רבים וכו'".

ברשות הרבים אומרים "אתו רבים ומבטלו מחיצות", ומאידך גיסא מוכח דעת התוס' (דף כב. ד"ה חייבין) שאע"פ שאין אצל שערי העיר [מקום בקיעת המחיצות] דין רשות הרבים, אמרין "אתו רבים ומבטלו מחיצות", אלא על כרחך צ"ל שאין גדר "אתו רבים וכו'" הפלת מחיצות מחמת הליכתם דרך המחיצות, אלא גדרו שאין כח למחיצות גרועות לבטל רשות הרבים אלימתא דהיינו הרשות הרבים המוקף ע"י המחיצות. [וע"ע הערה יח בבאור שיטת התוס']. וכן נראה מוכח בדעת הר"ח והרמב"ם והראב"ד, ע' לקמן הערה יז.

ע"ע בסוף פרק זה, השלמה להמבואר לעיל, שם נדקדק היטב בשיטת רבנו יואל ז"ל.

יד. בס' הבתים כתב (הובא בהגהות הרה"ג אהרן יפהן ז"ל לעבוה"ק ריש שער ג): "כ' הר"ש בן אדרת כל עיר שיש בה פלטיא... אעפ"י שהעיר דלתותיה נעולות בלילה דין העיר כרשות היחיד, הפלטיא שבה אינה יוצאה מדין רשות הרבים". וכ"כ המאירי (שבת ו.) אליבא דשיטת הרשב"א (עבוה"ק ריש שער ג), שהפלטיות שבירושלים היו רשות הרבים אף בזמן ששאר העיר רשות היחיד.

טו. כן מדייק המשכנות יעקב (סי' קיט עמ' קי.) בדברי ר' אפרים שם, עיי"ש. ונראה דכן מבואר שם כמעט בהדיא (בראבי"ה שם עמ' 418, ואו"י שם אות ג) שהרי מבאר האופן שיש עיר שהיא רשות היחיד

יב. חי' הריטב"א (עירובין כב. ד"ה כאן להודיעך). וכן משמע דעת הרמב"ן במלחמות (ו. בפי הרי"ף): "מפני בקיעתן בפירצה... שאנו צריכים לומר בהן רואין המחיצות כאילו מאריכות וסותמות זו לזו ובקיעה דרבים מפסקת בהן".

יג. חי' הרשב"א (דף כב. סוד"ה הכא איכא ר' מחיצות). וכן מוכח שיטתו בחי' הרשב"א (כב. ד"ה מעלות) בענין תל' המתלקט, וז"ל: "אי לאו דרבים בוקעין בהם היה רשות היחיד לפי שאינן דומין לדגלי מדבר, אבל בקיעת הרבים משוי ליה רשות הרבים". מבואר דכח בקיעת הרבים אינה כח המבטלת מחיצות אלא כח המחזקת את שם רשות הרבים, דכיון שיש בקיעת רבים אין הרשות הרבים מתבטלת ע"י מחיצות גרועות. וכן מוכח שם ממה שמקשה הרשב"א האין מועיל "מקורה" לבטל רשות הרבים כאשר יש בקיעת רבים. וכן בדעת התוספות (כב. ד"ה דילמא), באר החמד משה (סי' שסג ס"ק ד) כגדר הנ"ל, וז"ל: "דאם יעברו כל העולם על מחיצה עשרה ואפילו לא נעשית בידי אדם לא תיבטל, אלא התם קאי על המקום שתיעשה רשות היחיד ע"י מחיצה זו, דאם המקום שרבים בו יעבורו, אינו מועיל מחיצה שלא נעשית בידי אדם, והיינו במקום שהוא רשות הרבים ממש וכו'". [נע' מה שנחקשו האחרונים בדברי התוס' הנ"ל (כס' יד וד שם ובחז"א סי' קז ס"ק א), ולפי ביאור החמד משה, דברי התוספות מתישבים כמין חזמר]. עוד ראינו דכן דעת התוס', שהרי מצד אחד דעת התוס' (דף ו. ד"ה וכו') שדוקא

ולהלכה, נקט הב"י בפשיטות כדעת הרשב"א, שדוקא כאשר יש כל תנאיי רשות הרבים, אמרינן "אתו רבים ומבטלי מחיצתא", וכן פסק בשו"ע סי' שסד סעי' ב [ולא הגיה הרמ"א¹²³⁴⁵⁶⁷]. וכן פוסק המ"ב (שם ס"ק ה'). משמע שנוקטין לדינא כדעת הרשב"א בגדר "אתו רבים

[1234567] יחזיק

וקרוב לזה מבואר בחוטפות (שבת ז. ד"ה אבל בין העמודים). והנה לפי דרך זו, לשון הרמב"ם מתבאר פשוטו כמשמעו. והנה מדוקדק היטב בלשונו שדוקא ברשות הרבים בעינן דלתות, וכדעת הרשב"א ז"ל.

עוד נלע"ד לדקדק בדעת הרמב"ם כשיטת הרשב"א בגדר "אתו רבים ומבטלו מחיצות", ממה שמחלק הרמב"ם בין תיקון המדינה (פי"ד הל' שבת ה"א) שבעיא דלתות נעלות דוקא ובין תיקון שני כתלים ברשות הרבים דסגי בראויות להנעל. [נו"ע במש"כ המ"מ ריש הל' עירובין, שהרי לא יישב כלל את דברי הרמב"ם פי"ד הל' שבת. וע' ביאור הגרש"ז ברידא שליט"א בשיטת המ"מ בבאורים בסוף חי' המאירי (פ"א סי' כו.)]. ומשמע בלשון הרמב"ם כפי שבאר המאירי (עירובין ו:) בשם "ה"מ יצ"ר", ד"מדינה שאני ובעיא הכשר גדול". ובסברא דמילתא צ"ב. ונלע"ד דאלימא בקיעת הרבים של מדינה משום דבהכרח נמצאים וקבועים שם, משא"כ בשני כתלים ברשות הרבים שאין בקיעת הרבים בהכרח קבוע [שהרי אפשר לסלקם לדרך אחרת]. [נו"ע' לשון השגות הראב"ד (פי"ד הל' שבת ה"ו, ע' מ"מ): "במקום שאין רשות הרבים קבועה שם".] מבואר בזה שקביעות הרבים במדינה מבטלת את מחיצותיה ולא בקיעתם דרך הפירצה. ועל פי דרך הרשב"א אפשר להבין כן, שהרי בקיעת הרבים וקביעותם מחזקת את רשות הרבים ומבטלת את "כח" המחיצות.

והנה עפ"י דרך זו יש לישב את הנוסחא המתחלפת בגמרא דף כב., שהוזכרה בפי' הר"ח (ומבוארת קצת במאירי), שעפ"י נוסחה זו מישב הרשב"א (עבוה"ק הארוך, הובא בריש סי' מעשה רוקח) את הסתירה בפסקי הרמב"ם, שמצד אחד פסק הרמב"ם כר' יוחנן שמדינה בעיא דלתות נעלות כלילה [וכן פסק הרי"ף כר' יוחנן], ומאידך גיסא פסק (פי"ו הל"ג) כדעת חכמים דלא אתו רבים ומבטלו מחיצות בפסי ביראות. אמנם כן מבואר בגמ' בנוסחא המתחלפת, דר' יוחנן ס"ל כדעת חכמים. וכן מוכחת דעת הר"ח (שבת ק., נדפס דף קא.) שפסק בחכמים, וראיתו מימרא דר' יוחנן (עיי"ש). מבואר שאין סתירה בין דעת חכמים [שלא סוברים

אינה אלא "דהיכא דלתותיה נעולות ולא בקעו בה רבים הוי רשות היחיד". הנה מבואר שאע"פ שכאשר דלתותיה נעולות כלילה אין רשות הרבים (כמפורש בגמ' עירובין קא.), אעפ"כ כל זמן שבקעו בה רבים לא הרי רשות היחיד.

טז. ואע"פ שהביא בד"מ שם מהמרדכי בשם הר"י שאף במבואות שאינם רחבים ט"ז אמה בעינן דלתות נעולות, הרי בהגותיו לשו"ע לא החמיר הרמ"א בזה. [נו"ע' פמ"ג (א"א סי' שסד ס"ק ב) שכ' בכוננת הר"מ שיש לחוש לדעת המחמירים, אבל נ' שלא כתב הפמ"ג כן לדינא, שהרי כתב שם הפמ"ג שהיום סומכים על צוה"פ היכא דאין רשות הרבים].

יז. ואף לא מזכיר המ"ב את דעת המשכנות יעקב אשר האריך להחמיר בזה [אע"פ שהביא המ"ב בכמה ענינים אחרים מתשובת המשכנ"י הנ"ל].

והנה בדעת הרמב"ם, דקדק המשכנ"י שאפילו בכרמלית בקיעת רבים מבטלת מחיצות, ממש"כ הרמב"ם (פי"ו ה"י): "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהם... עושה דלתות וכו' אבל צורת הפתח או לחי וקורה אינן מועילים בהכשר רשות הרבים". ודקדק המשכנ"י (דף קלו ע"א): "וע"כ איירי שאין רחב מעשר מדאיצטריך לאשמעינן שאין לחי וקורה מתירין ברשות הרבים... אע"כ שלענין בטול מחיצה אין חילוק כלל אם יש לו כל תנאי רשות הרבים או לא, ובעי דלתות עכ"פ". וצ"ע היאך נדחק כ"כ בלשון הרמב"ם "רשות הרבים", שהוזכר כאן פעמיים, לומר דלאו בדוקא קאמר. וכן צ"ע מדוע מגדירו הרמב"ם "שני כתלים ברשות הרבים" ולא הגדירו 'מבוי' [וכן לא כ' 'כתלים משני צדי רשות הרבים']. ונלע"ד דאדרבה, מדוקדק היטב בלשון הרמב"ם שדוקא ברשות הרבים בעינן דלתות, וכדעת הרשב"א. ואת לשון הרמב"ם הנ"ל (פי"ו ה"י) נלע"ד לבאר בדרך אחרת, וכדעת הראב"ה ז"ל (סי' שעט עמ' 399): "ואע"ג שאין בין הפסין רוחב י"ו אמות כי אם י"ג אמה ושליש, מיהו פסין לשהן תקועין ברשות הרבים שרוחבה י"ו אמות ובוקעין בין מבפנים לפסין ובין מצדיהם לשני ראשיתן בחוץ, שייך למימר אתו רבים ומבטלי מחיצות".

וכו". וא"כ הלכה כדעת רבנו יואל ז"ל שמועילות המחיצות לקבוע רשות היחיד לענין תחומין". ואכן כן מביא המ"ב את שיטת רבינו יואל הנ"ל (ביה"ל סי' תו סע' ו ד"ה מוקפת)

יואל שבקיעת וקביעות הרבים מחזקת את רשות הרבים, עד שאף כח התקרה אין בכוחה לבטל את רשות הרבים הקבועה, לדעת הראב"ד. [ואף המשכנ"י (שם) כתב כן בדעת הראב"ד, עיי"ש עוד].

יח. אולם לכאור' יש מקום לדחות ולומר דלעולם גדר "אתו רבים ומבטלי מחיצות הוא" הפלת מחיצות, ואעפ"כ בעינן תנאי רשות הרבים כשיעור בחשיבות בקיעת הרבים. מיהו לא מצאתי סברא כזו בדברי רבותינו הראשונים ז"ל, ואדרבה קבע הריטב"א ז"ל שאין מקום לחלק כן.

אמנם שיטת התוספות צ"ב. דהנה מצד אחד דעתם ברורה (דף ו: ד"ה וכן וברף כב. ד"ה והא) דלא אמרינן "אתו רבים ומבטלו מחיצות" אלא במקום אשר יש שם תנאי רשות הרבים. ומאידך גיסא מבואר בתוס' (כב: ד"ה תא) שאין דין "אתו רבים ומבטלו מחיצות" אלא כאשר יש בקיעת בני אדם במחיצות [ואף סגי בבקיעה במקום צר רוחב ג' טפחים בלבד שודאי אינו רשות הרבים, וכן מוכח בתוס' (כב: ד"ה חייבין) שלא בעינן רשות הרבים במקום הבקיעה במחיצות, ע' הערה יג]. חזינן בדעת התוס' דבעינן שני ענינים ב"אתו רבים ומבטלי מחיצות": (א) שתהא בקיעת רבים בין המחיצות [אעפ"כ שאין במקום הבקיעה רשות הרבים], (ב) שתהא עיקר הרשות רשות הרבים. ובסברא דמילתא נלע"ד לבאר בשתי דרכים: (א) מחיצות אשר דרכן בוקעים הרבים, רעועות נחשבות ואין בכחן להפקיע שם רשות הרבים. (ב) מחיצות אשר אינן גודרות [כפועל] את הרשות מרגלי הרבים ויש בתוכם רשות הרבים כבושה אינן נחשבות כמחיצות. ונראה להכריע כסברתנו השניה, עפ"י באור החמד משה בתוספות (ע' לעיל סוף הערה י) שארץ ישראל אינה רשות היחיד משום המקומות שבתוכה שהם רשות הרבים ממש [דאמרינן "אתו רבים וכו'"]. והנה עדיין צ"ב לפי זה היאך נמצאות בארץ ישראל רשויות של כרמלית ומקום פטור, שבהם אין "אתו רבים וכו'". אלא על כרחך נפקע לגמרי כל דין המחיצות של ארץ ישראל מחמת הרשות הרבים שבתוכה. והנה על פי דרך זו, בפשטות י"ל שגם לענין תחומין נפקע דין המחיצות ואינה רשות היחיד. ולא כפי שכתבנו למעלה. וא"נ י"ל דאמרינן

"אתו רבים ומבטלו מחיצות" בדרך שעוברים שם הרבים] ובין דעת ר' יוחנן [שירושלים רשות הרבים אם אין דלתותיה נעלות בלילה]. והיינו כנוסחה המתחלפת הנ"ל. והרי ידוע שפי' הר"ח הוא מקור נאמן לפסקי הרמב"ם. מיהו עדיין צ"ב בטעמא דמילתא, מאי שנא ירושלים מפסי ביראות. ולפי החילוק המבואר במאירי ד"מדינה שאני ובעיא הכשר גדול" א"ש. והסברא בזה כפי שחילקנו למעלה בין עיר שהרבים קבועים בהכרח שם ובין דרך שהרבים עוברים בה, שכאשר קבועים הרבים בהכרח כו"ע מודו שאתו רבים ומבטלו מחיצות. [ומה שמחמיר הרמב"ם (פי"ז ה"י) בענין "שני כתלים ברשות הרבים והעם עוברים ביניהן" דבעינן דלתות הראויות להנעל, אעפ"כ שאין הרבים קבועים שם, היינו משום דליכא שם ד' מחיצות, דבכה"ג אף לחכמים אמרינן אתו רבים ומבטלו מחיצות, וכמבואר בגמ' כב..]

גם דעת הר"ח (ע' למעלה) מוכחת שאין גדר "אתו רבים ומבטלו מחיצות" הפלת מחיצות אלא חיזוק הרשות הרבים: (א) כן מוכח בדעת הר"ח להלכה ממש"כ (שבת ק). שדעת ר' יוחנן כחכמים. וצ"ע, הרי דעת ר' יוחנן דלולא דלתותיה נעלות בלילה היתה רשות הרבים בירושלים. ועל כרחך צ"ל כמבואר למעלה, דשאני רשות הרבים של עיר, שהיא קבועה וא"א לסלק את הרבים, שאין דין רשות הרבים אלימתא זו נפקעת אלא בדלתות נעולות בלילה. (ב) ואף בדין "אתו רבים וכו'" דרבי יהודה מוכח כן, שהרי כתב הר"ח (שבת ק). שאף ב"מעלות ומורדות שבארץ ישראל" אמרינן "אתו רבים וכו'", ואעפ"כ שהטעם שאינן רשות הרבים [לולא אתו רבים וכו'] אינו מחמת מחיצות, לדעת הר"ח (עירובין כב:), אלא מטעם "שאינן כדגלי מדבר שהיו... הדרכים משוין בלא רצפין ובלא נקבין" [ועיי"ש עוד בפירוש "מעלות ומורדות"]. מוכח שסברת "אתו רבים ומבטלו מחיצות" אינה אלא חיזוק לרשות הרבים [ולא סברא כאילו נפלו המחיצות].

גם בדעת הראב"ד ז"ל מוכח כשיטת הרשב"א הנ"ל, ממ"ש בהשגותיו (פי"ד הל' שבת ה"ו, ע' מ"ג) דלא אמרינן שרשות הרבים מקורה דינה ככרמלית אלא "במקום שאין רשות הרבים קבועה שם". ואין בדברי הראב"ד שום באור אלא לפי שיטת הרשב"א ורבינו

"דאפי" אם היה רשות הרבים עובר בתוכה, ובודאי אסור לטלטל שם, אפ"ה מותר לו להלך בכולה דהיתר הילוך אינו תלוי בטלטול" [אך לא ברור שם בלשונו אם כונת המ"ב לפסוק כן להלכה לכתחילה]. ועכ"פ נראה לכאוי שיש להקל כן עכ"פ מטעם ספיקא דרבנן לקולא".

רשות נכרי ומומר ואינו מודה בעירוב

בהלכות הוצאה

אם יש גויים או מחללי שבת בפרהסיא^א בתוך ההיקף, אין היתר להוצאה אלא אם שוכר רשות מכל נכרי ומומר. כמובן, דבר זה לא ניתן לביצוע בעירובי הערים [אלא בעירובי השכונות]. אולם בשני אופנים התיר הריב"ש לשכור משר העיר עבורם, ופסקו כן השו"ע והרמ"א (ס"ו שצא):

אח"ח 1234567

א. כאשר "דרך המבוי הוא של השרב" ויכול לסלק כל האינם יהודים משם" (רמ"א שם). בימינו לא מצוי היתר זה, שהרי הדרכים אינם רכושו של השר אלא של הצבור.^ב

ב. אם "יש רשות להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר בשעת מלחמה שלא מודעתם" (שו"ע

מצוי בארצות אירופה בתקופת שלטון המלכים והרוזנים, שהבתים והרחובות היו בבעלות ה"פריץ" וממנו חכרו. ולא דק בס' נתיבות שבת בהשמיטו תנאי זה שיהיו הרחובות "של השר".

בב. ע' הערה הקודמת. אמנם חידש מרן החזו"א זצ"ל (פכ ט) היתר אחר לשכור מ"שוכר העיר": "ורחוב העיר גם כן שוכרין ממנו דחשיב כיש לו יד בכל חלקי הדירורין והוי כשכיר ולקטו כיון דיש לו יד לשמש בעצמו ולעבב על העוברים לצורך". והנה מדברי הריב"ש משמע דלא ס"ל כן, שהרי אינו מבאר טעם שכירות הרחוב מהשר אלא מטעם שכירות מהמשכיר, ולא מטעם 'שכירו ולקטו' [אשר האריך בו לפני כן בתשובתו]. ואף בדברי החזו"א מדויק היטב שאינו מבאר בדרך זו את דברי הריב"ש, הרמ"א, והב"י, אלא מבאר בזה את מנהג העולם [עיי"ש היטב]. אבל מהריב"ש והרמ"א יש לדייק שלא ס"ל כן. ואמנם דברי מרן החזו"א זצ"ל מחודשים טובא, שהרי לא מצינו בגמרא ובראשונים ובפוסקים חידוש שכירו ולקטו אלא בביתו של נכרי או בחצרו [אשר משמש את ביתו], ובזה נחשב השכיר ולקטו "כבעל הבית" [או כממלא מקומו או כמופנה כחן]. ומנין שאף "יד בכל חלקי הדירורין" במבוי נחשב "כבעל הבית". [וכן המנהג שנהגו בליטא לשכור מהמשרה, מבאר הנצי"ב (משיכ דבר ס"ט טו) שטעם היתר זה הוא אכן היתרו של הריב"ש,

מה"ת בכה"ג דין נפרץ למקום האסור לו, כיון שאין רשות היחיד גדורה מרשות הרבים, ולא כפי שכתבנו לקמן בענין זה].

יט. ואין לומר בנדון זה ספק מחיצות לחומרא, שהרי אין הספק אלא בנדון של איסור תחומין דרבנן. ע"ע פרק א הערה יד.

ב. וכן מומר לע"ז והמין (רמב"ם פ"ב הל' ע"ז ה"ה). ובגדר "מין", ע' רמב"ם (פ"ג הל' תשובה ה"ז) המונה "חמשה מינים", וכן מומר להכעיס (הל' ע"ז שם, וכן נפסק במ"ס ס"י שפה ס"ק ד), וכן הכופר בתורה שבכתב ובנבואת משה רבנו (פ"ד הל' שחיטה ה"ד, ובחי' הרשב"א חולין ד:), ואף הכופר בתיבה אחת (פ"ג הל' תשובה ה"ח).

כא. תנאי זה שכתב הרמ"א ז"ל בדוקא הוא, שהרי מקורו הוא תשו' הריב"ש (סי' תכ"ז) אשר מבאר את טעמו עפ"י הגמרא (עירובין סה:): ששוכרים ממשכיר דמצי לסלק את השוכר. ומבאר הרשב"א (עכו"ק ש"ד פ"ג ה"ז) טעם הדבר משום שנחשב כאילו סילק בזה את השוכר, ועוד שעיקר הבעלים הוא המשכיר. ובאופן זה דברו הריב"ש והב"י, וכמבואר בב"י שם: "שר שהבתים שלו והשכירם לבני העיר ואין לו רשות לסלקם", ובתשובת הריב"ש: "דאע"ג דאית לאדון מס על אנשיו אינו יכול לסלקם מביתם". כן היה

שם). והנה בדברי רבותינו ז"ל מצינו בזה [כתנאים של ימינו] שני פקפוקים גדולים:

(א) כבאור הלכה שם הובאה קושית החכם צבי, "ומצדד דמיירי [הב"י] בשר שהיכולת בידו לעורר מדנים ומלחמה בכל שעה שירצה עם שכניו ואין בני המדינה מעכבים עליו". ומשמע שכן מסכים המשנה ברורה. והנה אין זה מצוי בימינו¹.

(ב) בשו"ת משיב דבר (ס"ו כו) מעורר הנצי"ב ז"ל שלא מועיל כלל היתר הנ"ל ליהודים שאינם מומרים אבל אינם מודים בעירוב², שהרי הקולא של "לשאול מיניה דוכתא" [יסוד של ההיתר ב' הנ"ל] לא נאמרה אלא בנכרי³ [ומומר בלבד דינו כנכרי]. והנה כן

בארץ ישראל, הורה הגר"ש אלישיב שליט"א שלא מועילה שכירות מהשלטונות באה"ק.

עוד פקפק מרן בעל הקה"י זצ"ל בדרך אחרת (קריינא דאגתא ח"ב צו): "ועל הכל ודאי יש לפקפק דאין להם שום כח בדירות פרטיות, ומה שבאיזו מקרים יש להם איזו שליטה להכניס בבית התושבים דברים וכש"כ הצבא שבזמן המלחמה יכולים לעשות הרבה דברים בבתים פרטיים, מ"מ אין כ"ז בתורת שליטה וקנין על הבית רק הוא בתורת שליטה על הגברא שבזמן אותו להעמיד ביתו לצרכי המלחמה". נ"י שלא בא מרן ז"ל לחלוק על הריב"ש והשו"ע, אלא שמעמיד את דבריהם דוקא באופן המבואר בב"י, שהבתים היו בבעלות השר והשכירם בשכירות שאינו יכול לסלקם (עי' הערה יו), דבכה"ג שפיר י"ל דשייר השר לעצמו זכות בבתים לצרכיו הנ"ל.

אולם מרן החזו"א זצ"ל (פכ ט) הסכים למנהג [בליטא] לשכור משוטר העיר משום "שיש לו רשות בכל חצר לצורך הממשלה וליכנס שלא ברשות". ומשמע דעתו שאף לא צריך זכות להניח כליו, אלא זכות כניסה לחוד סגי. מיהו צריך לברר בחוקי כל מדינה היום אם יש זכות למשטרה להכנס לתוך בנינים משותפים [ללא צו בית משפט].

כד. וכתב החזו"א (פו יג) ישוב לחשש הנ"ל: "לדירדן ליכא מחזיקים בקצת מצוות, והמכחישים אין להם חלק כלל באמונה, ודינם כעכו"ם". בגדר "אין להם חלק כלל באמונה" ע' לעיל הערה כ. ולענין התינוקים שנשבו ע' הערה כו מה שיש להעיר על ישוב מרן החזו"א הנ"ל.

כה. כן מבואר בהדיא בתשובת הריב"ש שם [מקור ההיתר הנ"ל] וכן בחי' הריטב"א דף סד. ולא מצינו דעה החולקת. [וכן מטעם היתרו של

שיכולים להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתיהם]. עוד נראה שאין חידוש החזו"א הנ"ל אלא לפי שיטתו (שם ד"ה שכיר) בגדר שכירו ולקיטו: "שלא עשאוהו חכמים שליח להשכיר אלא אלמוהו לכחו להשכיר חלקו" [שהוא חל שכירות על חלקו שיש לו רשות השתמשות וממילא חשיב שכירות לכל חצר העכו"ם דסגי בשכירות מקצת וכמש"כ לעיל סק"א] (שם ס"ק ו). והנה שורש שיטתו (בסק"א) "דסגי בשכירות מקצתו", לומד החזו"א מהא דסגי "בלא מוהרקי ואבורגני" (דף סב). לפי באורו בפרש"י שם. אולם לפי פירושי הגאונים והר"ח שם (הובאו בחו"ס ובערוך) לא מבואר בזה שום קולא. וכן משמע דעת הרי"ף והרמב"ם והשו"ע שלא הביאו דסגי "בלא מוהרקי ואבורגני", ואף בפרש"י לא מוכח דכוונתו כפי שבאר מרן החזו"א זצ"ל. עכ"פ נראה שבימינו לא שייך התירו של מרן החזו"א זצ"ל הנ"ל ברוב הערים, אשר מצויים בנינים וחצרות [שדירים בהם שומרי תורה ומומרים ביחד] הפרוצים לרחוב במלואם או בפירצה יתרה מעשר אמות [ובכלל זה גם כשאין גובה הגדר י' טפחים], וכיון שאין למשטרה זכות בתוך הבנינים, הרי נפרץ הרחוב למקום האסור לו ונאסר כולו (עי' עירובין 1: ופרש"י שם).

אח"כ 1234567

כג. אמנם במדינת בלגיה גם היום יש רשות לשלטון בבתי העיר אפילו בשעת שלום וכפי שהועתק חוק המדינה בספר 'רחובות העיר': "בשעת שלום כשחילי הצבא הם במצב 'הליכה' או בשלאנשי החיל החונים בעיר אין מספיק מקום ללון בבניהם... מחוייבים דיירי העיר להספיק מקום מגורים... לכל אנשי הצבא וגם לאורחים העובדים בשביל הצבא... יש כח לממונים על זה להחנות את אנשי הצבא עם כלי זינם וטוסייהם בתוך בתי בני העיר". ויתכן שבעוד מדינות ישנן זכויות דומות לשלטון, ויש לברר פרטי החוק בכל מדינה ומדינה.

שמעתי שלאחר בירור יסודי בחוקי השלטון

הוא דין התינוקים שנשבו, שאין דינם כמומר אבל נחשבים "אינו מודה בעירוב" [כן מפורש בב"י (סי' שפה), ובט"ז (שם), ובמ"א (שם ס"ק א)]¹².

בהלכות תחומין

אולם בהלכות תחומין פשוט שיש דין רשות היחיד אף במקומות שלא השתתפו בעירוב חצרות ויש בהם נכרים, שהרי אף בדין מי שיצא חוץ מתחומו באונס [שכל העיר לו כד' אמות] מצינו שהתיר רבינו יואל ז"ל (ע' לעיל בענין 'אתו רבים ומבטלי מחיצות'), ומשמע שאף רבינו אפרים ז"ל (שם) מודה שאין צורך לשיתוף בעירוב. אלא שמצינו דעת רבינו אליעזר ממיץ ז"ל (ראבי"ה ריש סי' שצג) האוסר בזה¹³. אמנם להלכה כבר הכריע הרמ"א (ר"מ סי' תו) כדעת רבינו יואל. ובדין השוכת בתוך רשות היחיד, אף הרא"מ מודה שאין צורך לשיתוף בעירוב (שם).

גם בתוס' ר' פרץ (ריש פ' הדר) מבואר ש"אינו בדין שיצטרף בעירוב מי שאינו מודה בו".

אמנם יש מקום לדון עפ"י חידושו של המ"ב בשער הציון (סי' שפה אות ב) שבהלכות עירובין אף תינוק שנשבה נחשב כגוי, משום שגזרו שלא ילמדו ממעשיו. ולכאור' כונתו היא שחז"ל קבעו גדר "מומר" בהלכות עירובין אף לתינוק שנשבה, שהרי בגמרא (עירובין סט.) מבואר שגם בזה - מחלל שבת גדרו כמומר. ואם כן אפשר שנחשב כנכרי אף לקולא. מיהו נראה דלהחמיר בלבד קאמר, שאינו מבטל, אבל אין להחשיבו כגוי לקולא, שהרי בתחילת התקנה עדיין לא גזרו דין שכירות מנכרים שהוא מטעם "שלא ילמדו ממעשיהם", אלא דירת נכרי כדירת בהמה, ולפי שלב זה בתקנה אין הטעם של השעה"צ להחשיב את התינוק שנשבה כנכרי, והנה לא הקיל הריב"ש בשכירות משר העיר אלא מטעם דמקילים לענין דירת נכרים שמעיקר התקנה אינה אלא כדירת הבהמה. [ואף במומר גמור דעת הגרע"א שאינו כנכרי אלא לחומרא (ע' סוף הערה כה)]. ואם כן לדעת המ"ב הנ"ל, בכל התינוקים שנשבו יש חומרא של נכרי ללא קולא של נכרי, וצריך לשכור מהם אבל לא תועיל שכירות מהשר. עכ"פ אין זה אלא דעת המ"ב בשער הציון, אבל דעת הב"י, והט"ז, והמ"א (סי' שפה סע' א) אינה כן, וכפי שהבאנו למעלה נוגם המ"ב מביא את שיטתם בפנים ב"משנה ברורה". וע' חזו"א (פו יד) שחולק על חידוש המ"ב הנ"ל.

כז. ז"ל הרא"ם (בתשובתו להר"י יואל, הובאה בראבי"ה שם): "שלא אמרינן העיר נדונת כד' אמות אלא בשוכת בה, כדתנן בשוכת במערה... אבל בהוציאנהו חוץ לתחום לא הוי כד' אמות אלא דיר וסרה, דהיא רשות היחיד

חזו"א ז"ל (ע' הערה יח) אין להתיר אלא בנכרי ומומר (ע' חזו"א פב ס"ק ד, וכן מפורש בסי' פו ס"ק יג.) [אוצר החכמה ימה שהובא בס' דעת תורה בשם תשו' ספר יהושע שדן להקל בשכירות מהשר לענין ישראלים מומרים, עיי"ש שאינו מקיל אלא משום שהרחוב היה בבעלות השר, ושכירתו מרשות השר [מדין "משכיר"] ולא מרשות דיירי העיר, ואין היתר זה שייך לערים בזמן הזה (ע' הערה יז).

אמנם לא הזכיר הנצי"ב אלא "אינו מודה בעירוב" אבל לא "מומר". וג' שסמך על מה שמדוקדק היטב בדברי הרמב"ם (פ"ב הל' עירובין הט"ז) שמומר נחשב כנכרי אף לקולא (ודקדק זה הובא בלקט על הרמב"ם להגר"ש וואנר שליט"א בשם הרב מטעפליק זצ"ל). גם בחזו"א (פו יג) מבואר כן בפשיטות. [מיהו בחידושי רע"א מדייק בדעת הרא"ש שאף מומר נחשבת דירתו כדירת ישראל לחומרא.]

כו. אבל דעת החזו"א זצ"ל (פו סס"ק יד) שתינוק שנשבה אף משתתף בעירוב. ונראה דמוכח כדעת הב"י שאף תינוק שנשבה נחשב כ'אינו מודה בעירוב', בתשובת הרמב"ם (סי' רסה) בענין הקראים, וז"ל: "אסור להשלים בהם מנין משום שאינם מודים בחיוב זה. והעיקר בזה אמרו בעירוב: 'או ביד מי שאינו מודה בעירוב אינו עירוב'. וכל דבר שמאמינים בחיובו ובחלותו רשאים אנו להצטרף אליהם בו, וכל מה שאינם מאמינים בחיובו ובחלותו, אסורים שיצטרפו בו". והרי מקור הדין שמי שנתחנך בדרך מינות שלא נחשב כמומר, למד הב"י (יו"ד סי' קנט) מדברי הרמב"ם בענין הקראים. וכן מסברת הרמב"ם בתשובתו, משמע שעצם החסרון באמונה מונע ההצטרפות בעירוב, ולפי סברא זו איז נ"מ במה שהוא אנוס באי אמונתו.

מקום זרעים יותר מבית סאתיים

בהלכות הוצאה

מקום שהוקף לדירה ונזרע במעוטו ביותר מבית סאתיים, אסור לטלטל בכל ההיקף, כיון שמקום הזרעים נחשב "כלא הוקף לדירה" [שאינו רשות היחיד], והמקום שאינו זרוע נפרץ למקום האסור לו^א.

אמנם בהיקף עיר, יש אחרונים המקילים בזה^ב ויש מחמירים. ואף שלא דוחה המ"ב את דעת המקילים, הרי משמע שלא נוחה דעתו מהיתר זה (ביה"ל שנה סע' ט). והחזו"א (פח כה) מחמיר. ואף בשטחים גדולים ריקים אשר אין הולכים בתוכם בני אדם, דעת החזו"א להחמיר^ל.

בהלכות תחומין

והנה יש לדון מהו דין רשות היחיד בהלכות תחומין באופן הנ"ל. לגבי מקום הזרוע עצמו, פשוט שאין דינו כרשות היחיד^א. אבל יל"ע בדין המקום שאינו זרוע, אם גם בתחומין אומרים שהוא נפרץ למקום האסור לו.

מחמת חשיבות חומה דוקא, אלא בכל היקף מחיצות לעיר, עיי"ש.

ל. בספרו (פס ז) כתב החזו"א ז"ל: "ואם יש מגרש פנוי תוך העיר.. שנשאין כברות ארץ פנויות רבות שנים נראה שיש להן דין קרפף שאין דרך בני העיר לשמש שם. אבל אין אנו נזהרין בזה". ובהמשך דבריו שם מדקדק החזו"א בדעת הריטב"א שמקיל בזה, ומבאר החזו"א: "וי"ל דנזרע גרע טפיל, ומסיק: "וצ"ע". ובמכתב (גרפס בסי' קנו לסי' שנה) החמיר החזו"א באופן מסריים: "שטחים שסביבות העיר אם אין להם שום תשמיש הרי הן בדין קרפף... ואמנם הסמוכים לעיר שהולכין בתוכם אפשר שהן בשם חצר אבל שטחים גדולים ודאי אי אפשר להקל". [וצע"ק מגמרא (עירובין מב.) "שבת בבקעה והקיפיה נכרים מחיצה בשבת מהלך אלפיים אמה ומטלטל בכולה ע"י זריקה". הרי מבואר שאף בהיקף שטח גדול בבקעה מותר לטלטל].

לא. הרי מפורש בגמ' (עירובין טו.) בדין שבת בתל וכז' יותר מבית סאתיים, שאין לו דין רשות היחיד כיון שלא הוקף לדירה. ומקום הזרעים הרי נחשב כלא הוקף לדירה. אמנם בדעת הרמב"ם דקדק המ"מ (פי"ו הל' עירובין ה"ד) דלא כהב"יתא הנ"ל, אלא שאף בתל יותר מב"ס השובת שם הולך כולו וחוצה לו אלפיים אמה. והובאה דעתו בב"י סי'

ומותר לטלטל בכולה אף בלא עירוב^א. עוד כתב שם בהמשך: "ואמרינן נמי ליזדבון לבני מברכתא לדידהו כד' אמות דמיא, אבל לבאים למברכתא שמברכתא בתוך תחומם לא הוי כד' אמות". כבאור סברת היראים, ע' בסוף פרק זה בהשלמה (בהערות).
1234567 ח"ח

כח. כן מפורש בגמרא (עירובין כד. ובפרש"י שם). ואף באופן שהרוב זרוע והמיעוט אינו זרוע, לא נאסר המיעוט אלא משום שנפרץ למקום האסור לו, שהרי שטח האינינו זרוע הוא יותר מבית סאתיים ואינו בטל לרוב (כמבואר בגמ' שם), ואף בפחות מבית סאתיים אינו זרוע [והרוב זרוע ובסך הכל יש יותר מב"ס] לא נאסר המיעוט אלא משום שנפרץ למקום האסור לו, כ"כ המאירי (כחידושו שם). וסברתו ברורה, שלא שייך "בטול ברוב" לבטל דין מקום הניכר במקומו. [ולא מבואר בגמרא בטול ברוב אלא לענין צירוף המיעוט לשיעור יותר מבית סאתיים זרעים, שאין זה מתורת "בטול" אלא מדין רובו ככולו] ע' בקהלות יעקב (עירובין סי' ט כמהורה החדשה) שהאריך בסברא זו. [וכן ע' כהנ"ל בדעת הגר"א לקמן הערה לט].

כט. הדבר שמואל (סי' תט) והמור וקציעה (בסי' שנה). והנה אף שדן הדבר שמואל בענין היקף חומה, וכו' העתיק המ"ב בביה"ל. מיהו רוב סברותיהם אינו

והנה בדין היוצא מחוץ לתחומו [באונס] ונכנס לרשות היחיד [נשמותר ללכת את כולו כד' אמות], מסתבר שדנים דין "נפרץ למקום האסור לו", שהרי מחוץ לרשות היחיד הוא מקום האסור לו בהליכה.

אולם בדין מקום השביתה שהוקף, יש לדון שלא נחשב כנפרץ למקום "האסור" לו, כיון שאין שום איסור בתוך המקום הזרוע [שאינו שום נ"מ ברשות היחיד אלא לענין מדידת אלפיים אמה מחוצה לה]. ומאידך גיסא יש מקום לדון לאיסור, כיון שנפרצה הרשות היחיד למקום שאינו רשות היחיד.

ויש לפשוט לפי דעת המהרל"ח (חידושי הגהות על הטור שנת ס"ק ב) שבטעם נפרצה למקום האסור לה באר: "משום דכשמתלטל במקום המותר בכולו אתי לטלטל אף במקום האסור הואיל וליכא הפסק ביניהם". הרי לפי טעמו, פשוט שכאשר אין שום 'איסור' בתוך המקום הזרוע, שאין מקום לגזרה הנ"ל.

אולם בדעת הרמב"ן ז"ל (מלחמות לעירובין צג:) משמע בהדיא שאין טעם דין "נפרצה" משום גזרה כנ"ל, וכן משמע בדעת בעל המאור ז"ל והראב"ד ז"ל (שם) לג. אלא נראה שצריך לומר בגדר "נפרצה למקום האסור לה", שנחשבות הרשויות הפרוצות זו לזו כמעורבות, וממילא איסור של רשות האחת נמצאת גם בתוך השניה לג. וכאשר אסור לטלטל מרשות האחת לחברתה, י"ל שאי אפשר לדון את שתיהן לרשות אחת, וממילא נפקעת דין רשות היחיד מהן, ונעשה דינן ככרמלית לג.

והנה יש לתקור ביסוד הגדר הנ"ל, אם הוא מעיקר הדין בגדר "רשות", שאין "רשות" אלא הנפרדת והגדורה ממקום שאין דינו כמותה לג, או אם אינו אלא גזרה דרבנן משום דמחזי לאינשי כשתי רשויות מעורבות.

א"ת ח"ה 1234567

"נפרצה וכו'" אף במקום שאין שום איסור להוציא מרשות אחת לשניה, עיי"ש (וכן מבאר בתוס' גיטין עט:).

לד. וכפי שמצינו בעירובין דף יב. (בסוף העמוד) ודף מב. [ותוספות שם]. וכן מבאר בזה היטב הא דפשיטא לתוספות דף צא. (ע' הערה לעיל).

לה. וכפי שמצינו עירובין דף פט. (עיי"ש רש"י ר"ה אלא כו' אמות). ע' בהערה בסמוך מש"כ החזו"א כסברא הנ"ל.

לו. כן משמע קצת בהגדרת החזו"א לדין "נפרצה וכו'" (במכתב, נדפס בשלום יהודה סי' סז): "על דעתי שדין פרוץ במלואו הוא יסוד פשוט בחז"ל שאין ליחד שום דין על רשות, בלתי הגדור מסביביו כמחיצות של רשות היחיד, וכל שהוא פרוץ אין מיחדין אותו אלא א"כ אפשר לחול הדין על ב' הרשויות יחד".

שצו, אבל בשו"ע שם ונושאי כליו פשוט להלכה שאין קונה שביתה בהיקף כנ"ל. מיהו לעניננו נראה שאף הרמב"ם מודה, שהרי כן כתב (פכ"ח הל' שבת סוף ה"ה): "עיר שהוקפה ולבסוף ישבה מורדים לה משיבתה". ובישוב הסתירה בפסקי הרמב"ם ע' מש"כ פרק ב הערה נא.

לב. ז"ל: "שלא גזרו מעולם באותה חצר שלא יטלטלו בו אלא בד' אמות משום גזרה שלא יוציא מרשות לרשות" (מלחמות דף ל: בדפי הר"ף).

לג. מבאר בעל המאור שנחלקו רב ושמואל אם גזרינן כן, משמע שהדין המוסכם לכו"ע של "נפרצה" אינו משום גזרה. וכן משמע בס' 'כתוב שם' לראב"ד (שם) שכתב: "ואי גזר רב וכו' לאותה שבת לא צייתין ליה וכו'". וכן משמע קצת בתוספות (עירובין צא. ר"ה ושמואל) דפשוט להם שאמרינן

ונ"מ בחקירה הנ"ל לענין שאלתנו. דהנה אם מעיקר הדין אין רשות אלא הגדורה ממה שאינה כמותה, הרי כן הדין בכל רשות היחיד שנפרצה למקום דאינה רשות היחיד, אף שאין שום איסור במקום שאינו רשות היחיד. אולם אם אין דין "נפרצה" אלא גזרה דרבנן משום שנראות הרשויות כמעורבות, בפשטות לא גזרו אלא במקום שיש סתירה הניכרת בדיני הרשויות ["נפרצה למקום האסור לה"]. ואם כן בנדון שלנו שאין שום סתירה דינית בתוך ההיקף, ואף לענין מדידת האלפיים אמה מלתא דלא שכיחא שתהא מדידת תחום ממקום הזרוע¹, מסתבר דבכה"ג לא גזרו רבנן.

ונלע"ד לדקדק מדברי הראשונים ז"ל, בשלשה ענינים שונים, שאין יסוד דין "נפרצה למקום האסור לה" מחמת עיקר הדין בגדר "רשות" [שאין "רשות" אלא הנפרדת והגדורה ממקום שאין דינו כמותה]. ולפי זה לכאורה מוכח ממילא כהצד השני של חקירתנו, שדין "נפרצה למקום האסור לה" אינו אלא גזרה דרבנן משום דמחזי לאינשי כשתי רשויות מעורבות. (א) שיטת הרשב"א בעיר שיש בה פלטיא ודלתותיה ננעלות בלילה, שדין העיר כרשות היחיד והפלטיא שבה כרשות הרבים אע"פ שגדורה העיר מבחוץ בחומה ודלתות, הרי כלפי הפלטיא שבתוכה בפשטות נפרצה העיר למקום האסור לה. ומכאן, שאין "נפרצה" חסרון בהגדרת שם רשות היחיד מן התורה².

(ב) בטוש"ע (סי' שנח סע' י) מבואר שאף במיעוט זרעים פחות מבית סאתיים אסור להוציא מהגינה לבית, ואע"פ שהחצר נפרץ לגינה הנ"ל מותר להוציא מהחצר לבית³. ונראה שלא יתכן לומר כן אם מעיקר הדין גדר "רשות" הוא שאינה נפרצה.

(ג) בתוספות (עירובין מב. ד"ה ומטלטל) דנים דין נפרץ למקום האסור לו אף במקום שאין חסרון בדיני ה"רשות" במקום האסור⁴. ונראה דעל כרחק צ"ל בסברתם דכיון דחזו אינשי הנהגת איסור בפועל, גזרו רבנן דמחזי כרשויות שונות.

עלתה בידינו שיש מקום להקל לדון את היקף רשות היחיד כמקום השביתה אף כאשר יש בתוכה זרעים⁵ ביותר מבית סאתיים. ועכ"פ נראה לומר בזה ספיקא דרבנן לקולא. [ועוד יש לצרף דעת האחרונים ז"ל המקילים שאין בית סאתיים זרעים פוסל בהיקף עיר].

ברוב' להפקיע מהגינה שם "קרפף" (ע' לעיל הערה כח), אעפ"כ מהני ה'ביטול ברוב' שלא נחשבים הגינה והרוב האינו זרוע כנפרצים למקום האסור להם [דהיינו זה לזה]. והנה מקור דין הטור נמצא בעבוה"ק לרשב"א (סוף ש"ד) [דמשמע בהדיא דבכה"ג אסור לטלטל מהקרפף לגג כלים ששבתו בתוך הבית]. וכן מבאר הרשב"א שם הטעם שמטלטלין בכולו "לפי שהמיעוט בטל אצל הרוב" [עיי"ש במגיהי ס' עבוה"ק שתמהו למה הוצרך הרשב"א לטעם זה]. משמע כפי שמבואר בבהגר"א, דמשום 'בטול ברוב' מותר לטלטל בכולו אף כלים ששבתו בתוך הבית, דלענין "נפרצה" מהני בטול ברוב. ובטעמא דמילתא ע' הערה כח ואכמ"ל. עכ"פ מוכח שבעיקר גירי הרשות אין חסרון בהא דנפרצה למקום האסור לה, דאם היה חסרון בזה מחמת עיקר הדין בגדר רשות, לא יתכן דין כה"ג שלמעשה יהא נפרץ למקום האסור לו ואעפ"כ מותר משום טעם צדדי.

לז. הרי לא יתכן שתהא שביתה במקום הזרוע אלא בהנחת עירוב שם.

לח. דברי הרשב"א הובאו לעיל בהערה יד, עיי"ש. מיהו בשיטת התוספות (דף כב:) משמע לכאורה דמתבטלת רשות היחיד בכה"ג, ואף מדאורייתא, ע' לעיל סוף הערה יח.

לט. כן משמע מלשון הטוש"ע, וכפי שמדקדקים האחרונים. ובפשטות כן מוכח מסוגית הש"ס שיש בטול ברוב בזרעים פחות מבית סאתיים, וע' בהגר"א (שנח סע' י בחילוק השלישי): "דפחות מב"ס אין אוסר המילואו כמש"ש אלא אי איתמר וכו' ע' תוס' שם ד"ה הנ"ל" [נ"לא אסר מיעוט הנזרע לרוב שאינו נזרע במה שפרוץ לו במלואו דכיון שהוא פחות מבית סאתיים לא חשיב ובטל לגבי רוב שאינו נזרע" (תוס' דף כד:)]. וכן ע' שעה"צ (אות ע"ז בסגריים). מבואר בבהגר"א שאע"פ שלא מהני 'בטול

ליה דאמר כוליה בית כד' אמות דמי ר"ש בן אלעזר, ועי"ש בפ"י ר' נסים גאון, ובתרי" בשם הר"ח, דהיינו ר"ש בן אלעזר (עירובין דף כב.): "כל אויר שתשמישו לדירה... אפ' בית עשרה כורים מותר". מבואר ד"כוליה בית כד' אמות" אינו אלא מחמת "היקף לדירה". ואכן כן משמע קצת בתשובות ר' יואל אשר מדגיש מעלת מחיצות העיר שהוקפו לדירה.

מיהו מתוך הראיות שהביא ר' יואל בתשובתו הראשונה (ראב"ה ריש סי' שפו, או"י ריש סי' ו) מוכח שמטעם רשות היחיד בלחוד מתיר, אף במקום שלא "הוקף לדירה". הרי מוכיח הרבנו יואל (ס) את היתרו ממה שמבואר בירושלמי שמותר [מי שבא מחוץ לתחום בשבת] ללכת בכל הנמל, אע"פ שלא הוקף לדירה, בתנאי שיהיה פחות מבית סאתיים, ושהיה מחיצות בגובה י' טפחים, ושלא תהא פרצה יותר מ' אמות [תנאי רשות היחיד]. וכן ממשיך ומוכיח מברייתא דעירובין (דף נ:) בדין הבא בדרך סמוך לחשכה אומר שביתתי בתל, שאם התל פחות מבית סאתיים ויש לו מחיצות עשרה מהני. וצ"ע מה כוונת ר' יואל להוכיח מדינים אלו [ובעזרה נבאר בהמשך], מיהו עכ"פ מבוארת דעתו שמתיר אף בלי דין "הוקף לדירה", דהיינו מחמת גודל רשות היחיד בלחוד. אלא שמוסיף ר' יואל: "וכל שכן עיר שהוקפה לדירה", ונראה כוונתו בזה, דכ"ש כאשר יש בנוסף לרשות היחיד גם מעלה נוספת בגודל "כולה כד' אמות שאף הוקף לדירה. וכן ע' מש"כ בתשובתו השנייה: "דלמן [נמל] ותל שהוא בית סאתיים אע"פ שלא הוקפו לדירה הו' כד' אמות בין להלך ובין לטלטל לטלטל בכולו", משמע ששוה דין "כד' אמות" המתיר טלטול, לדין "כד' אמות" המתיר ללכת בכולו, דהיינו דין רה"י. וכן חזינו בתשובת ר' יואל שמאריך לבאר אופן מחיצות העיר, דמוקפת כולה כדין כד' מחיצות שלמות. והנה אי אפשר לרדת לסוף דעתו של רבנו יואל ד"ל אם לא נבאר את ראיתו [בתשובתו הראשונה] מהירושלמי בדין נמל שלא הוקף לדירה שמותר ללכת בכולו [מי שבא מחוץ לתחום], דהרי צ"ע איזה חידוש מצא כאן, שאינו מבואר כבר במשנה (עירובין מא:) "נתנוהו בדיר וסחר... מהלך את כולה". ובפרט צ"ע איזו ראיה מצא ר' יואל מדין המסיים שביתתו בתל הפחות מבית סאתיים (עירובין נ:). והנה ראיה זו היא מדרש פליאה! הרי אין לדין זה שום שיכות [לכאור'] לנדון הנכנס לעיר בשבת [שהיא כרמלית או רשות הרבים] אם מותר ללכת בכולה. וצ"ע. ועוד נוספת תימה על גבי תימה, בדברי ר' יואל בתשובתו השלישית (ראב"ה עמ' 423): "כבר בכתבי הראשון הבאתי ראיות דאם בעיר

מ. ד"ל התוספות: "ומטלטל בכולם ע"י זריקה. נראה לר"י... כי אורחיה אי מטלטל אלא ד' אמות דלענין טלטול כי אורחיה נפרצה למקום האסור לה" [שאסור לו ללכת מחוץ לתחום אלפיים אמה].

השלמה להערה יג

באור שיטות רבנו יואל, הרא"ם, ורבנו אפרים:

הובאה לעיל שיטת רבנו יואל שהבא מחוץ לתחום בשבת מותר ללכת בכל העיר המוקפת מחיצות אע"פ שיש בה רשות הרבים. ובארנו טעמו כשיטת הרשב"א ד"אתו רבים ומבטלו מחיצות" מחזק את הרשות הרבים, אבל לענין תחומין שאין כאן דין רשות הרבים שפיר משוות המחיצות "רשות היחיד" אע"פ שבוקעים שם רבים. וכדעת הרשב"א שאף במקום דאתו רבים וכו', המחיצות בכוחם עומדות ואף גודרות רשות היחיד. [ע' הערה יד מה שהבאנו מס' הבתים (כ"ש הרשב"א) ומהמאירי (בשיטת הרשב"א), שאע"פ שבשטח היקף מחיצות העיר נכללת גם "פליטא" אשר כלפיה אמרין "אתו רבים ומבטלו מחיצות" ודינה כרשות הרבים, אעפ"כ מהנו אותן מחיצות העיר לקבוע רשות היחיד כלפי שאר העיר]. אמנם קיצרנו בבירור שיטת הר"ר יואל מתוך דבריו בתשובותיו, במשא ומתן הממושך בינו ובין רבינו אפרים, ובינו ובין הר"ר אליעזר ממיץ. אכן ראיתי נכון לבאר ולהוכיח שיטת הרבינו יואל בהרחבה, וכפי שהשבתי לחכם אחד אשר השיג על דברי בפרק זה. וזו עיקר השגתו: "ובזה גופא חולק רבינו יואל וס"ל דאין הדין דמחיצות שגודרים רשות להיות כד"א תלוי בגודל רה"י וא"כ יתכן שס"ל כריטב"א שמפילים המחיצות, וזה רק לענין להיות רה"י אם בוקעים המחיצות, המחיצות לא נחשבות לכולם לאשווי רה"י אבל לסיים מקום להיות כולה כד"א, בזה מועיל אף מחיצות כאלו. ונמצא דפלוגתתם הוא בגדר "כולה כד"א" ולא בגדר "אתי רבים". ע"כ השגת ח"א.

וזו תשובתי:

יש לדון במהלך אשר העלה מעלתו, לבאר את דעת רבנו יואל בדרך אחרת, והוא שאין דין "כולה כד' אמות" מחמת דין רשות היחיד, אלא דין אחר. והנה לא באר מעלתו את כוונתו בגדר "דין אחר" זה ומנליה. אכן מצינו גדר אחר ב"כולה כד' אמות" בגמרא (ברכות דף כה:), "מאן שמעת

[וגם לא שבת שם מבעוד יום] אעפ"כ נחשב "כולה כד' אמות" ללכת בכולו מחמת דין רה"י לחוד. א"כ פשוט דלא אכפת לן אם יש במקום איסור טלטול [נשינו מקום דיוורין בפועל] שהרי לא בעינן "מקום דיוורין" כלל. (ב) בדין המסיים שביתתו בתל (עירובין נ:): גם מוכח כנ"ל, שאעפ"כ שלא הוקף לדירה [וגם לא שבת שם בפועל מבעוד יום] נחשב "כולה כד' אמות". ועוד הוסיף ר' יואל (שם) בתשובתו הראשונה: "וכל שכן עיר שהוקפה לדירה". ונראה כוונתו בזה, דמלבד מה שהוכיח שנחשב "כולו כד' אמות" מחמת רשות היחיד בלחוד, אף ללא "מקום דיוורין", עוד איתא צד קולא נוסף, שהוקפה לדירה, שהרי אפשר דסגי בזה להחשיבו כ"מקום דיוורין" [אעפ"כ שאסורה בטלטול]. ועכ"פ עיקר ראיתו של הר' יואל היא במה שהוכיח שאף ללא "מקום דיוורין" נחשב "כולה כד' אמות". וזה באור מש"כ (בתשובתו השלישית): "כבר בכתבי הראשון הבאתי ראיות דאם בעיר שהוקפה לדירה, אעפ"כ שהיא כרמלית, הרי היא כד' אמות". כוונתו שכבר הביא ראיות דלא בעינן מקום דירה, ואם כן אין מקום לומר שמחמת איסור כרמלית [כגון שלא עירבו החצרות] לא תחשב העיר המוקפת כד' אמות. סוף דבר, הנה מוכח מדברי ר' יואל שיסוד היתרו ללכת בכל העיר, הוא מדין רשות היחיד, כפי שמבואר בדין נמל ותל הפחותים מבית סאתיים, ובעינן בזה כל הלכות מחיצות שלמות, כמבואר בירושלמי בדין הנמל, וכן טרז ר' יואל לבאר היכן נמצאות בעיר ד' מחיצות שלמות (ראבי"ה עמ' 421). אם כן, על כרחך צ"ל בבאור דעת ר' יואל, במה שהתיר ללכת אף בעיר שיש בה רשות הרבים, דס"ל לר' יואל ז"ל, שלא נגרעו המחיצות ע"י בקיעת הרבים, וכחם של המחיצות לקבוע "רשות היחיד" לענין "כולה כד' אמות" בהלכות תחומין, וכשיטת הרשב"א בגדר "אתו רבים ומבטלו מחיצות", דהיינו חיזוק כח רשות הרבים. [אם כן בהלכות תחומין שאין בו דין "רשות הרבים", נשאר דין "רשות היחיד" לענין קביעת "כולה כד' אמות"].

ודעת רבנו אפרים, החולק על היתרו של הר"ר יואל, אינה כסברת הרא"ם הנ"ל, אלא מטעם אחר: "דאתו רבים ומבטלי מחיצותיה וכאילו אין היקף [כלל, וכן] כל עיר שהיא רשות הרבים נתבטלה המחיצה לגמרי ומי ששבת שם כמו ששבת בבקעה". ואף בבקיעת רבים של כרמלית משמע דסובר כן (עי' לעיל הערה טו). אבל בעיר מוקפת מחיצות שאין בה בקיעת רבים, משמע דמורה הר"ר אפרים שנחשב כ"מקום ד' אמות" לענין תחומין אעפ"כ שלא עירבו שם בעירובי חצרות ואסור בהוצאה [ודלא כדעת הרא"ם].

שהוקפה לדירה, אף על פי שהיא כרמלית, הרי היא כד' אמות". ותימה, היכן הוכיח כן. ואף גדלה תמיהתנו הנ"ל כדחזינו מה שהשיב אליו הר' אליעזר ממין ד"ל (ראבי"ה ריש סי' שצג), שנדחק טובא הרא"ם כדי לדחות ראית ר' יואל בדין המסיים שביתתו בתל, וז"ל: "והא דתניא (עירובין נ:): דבעינן מקום מסויים כתל ונקע מד' אמות עד בית סאתיים אינו מדבר אלא לחושבם סיום שביתתו. ואם יהיה יותר מבית סאתיים לא הוי סיום שביתתו... דדבר גדול כזה לא מקרי סיום שביתתו, אבל לחושבם כד' אמות בעיר לא הוי אלא לשובת או לנותן עירובו למאן דאית ליה". עכ"ל הרא"ם. הנה נדחק שם הרא"ם [כדי לישב ראיה זו] שלא נחשב תל בגדר "כולה כד' אמות" [משום שלא הוקף לדירה] אלא באופן ששובת שם [ברגליו ממש או בעירוב למאן דאית ליה]. וצ"ע למה נדחק כן, ולמה נמנע הרא"ם מלבאר את הברייתא כפשוטה, שנחשב תל [הפחות מב"ס] "כולה כד' אמות".

ונראה שיש לדקדק את יסוד הענין מתוך שיטת בעל היראים (שם), וז"ל: "אבל בהוציאנו חוץ לתחום לא הוי כד' אמות אלא בדיר וסתר דהיא רשות היחיד ומותר לטלטל בכולה אף בלא עירוב". מבוארת דעת הרא"ם שלא סגי בהיקף מחיצות המתיר הוצאה בשבת אם לא עירבו בעיר עירובי חצרות. וצ"ב מה ענין עירובי חצרות להלכות "כולה כד' אמות". הרי אין עירובי חצרות מעלים או מורידים בדין המחיצות של הרשות, ואין כאן אלא גזרה לענין הוצאה בשבת. ונראה דצ"ל בשיטת הרא"ם, שלא נחשב מקום "כולה כד' אמות" אלא "מקום דיוורין" בלבד, וכפי שהבאנו לעיל מגמ' ברכות (כה:), ועוד סובר הרא"ם דאין נחשב מקום דיוורין אלא מקום הראוי לתשמישי דיוורין בפועל בשבת, דהיינו שלא יהא בו איסור הוצאה. [אמנם יש יוצא מן הכלל אחד, והוא דין השובת בעיר שנחשבת העיר "כולה כד' אמות" אף כאשר אסור לטלטל ברובותיה מחמת המעלה ששובת שם, שנחשב העיר כביתו ומקום דיווריו]. וע"ע בענין יסוד זה, שיסוד דין "ד' אמות" ודין "דיר וסתר", הוא מקום דיוורין, בסי' א הערה טז בדעת הרוקח (סי' קעח) [תלמיד הרא"ם], ובדעת האו"ז [תלמיד הרוקח].

ולאחר ביאור דעת הרא"ם, שפיר מובנות ראיות הר' יואל, שהן באות לאפוקי משיטת הרא"ם הנ"ל: (א) בדין נמל (המוכח בירושלמי) - מוכח שאעפ"כ שלא הוקף הנמל לדירה ואין בו דין "מקום דיוורין"

פרק ד

מקומות המצטרפים לעיר

כבר בארנו בתחילת פרק ב את עיקר דין צירוף בתים, שמצטרפים בתים זה לזה כאשר הם סמוכים אחד לחברו תוך ע' אמה ושני שליש אמה. עוד מבואר שם [בענין "דינים המיוחדים לעיר"] שיש מקומות שאינם חשובים להצטרף לבתים בלבד, אלא ל"עיר" דוקא הם מצטרפים [עיי"ש בפרק ב]. בפרק זה נדון בעזה"י בגדר איזה מקומות ומבנים מצטרפים לעיר, ואיזה אינם מצטרפים אפילו ל"עיר".

הכללים

כתבו הרשב"א והריטב"א ז"ל (ערוכין סא.) שמצטרפים לעיר "בית דירה או הראוי לדירה". וצ"ב מהו גדר "הראוי לדירה".

דעת החת"ס שכל מקום "המוקף לדירה" [שמותר לטלטל בו ביותר מבית סאתיים] מצטרף לעיר. ואכן כ"כ הרשב"א (עבוה"ק ש"ה פ"ו ה"א) והריב"ש (ס"י כא) ש"קרפפות מוקפין לדירה" מצטרפין לעיר. [אמנם לא מצינו לדעת הרשב"א קרפף המוקף לדירה אלא באופן שהקרפף פתוח לבית דירה] (עבוה"ק ש"ג פ"ג ה"ד). ע' לקמן בענין "האורורה והדיר והרפת", וע"ע בהערה [ז.ס]

עוד משמע בדעת החת"ס, שכל מבנה אשר חייב במזוזה מצטרף לעיר. ואפשר שלגדר

לעיר אם מוקפים בשלשה כתלים [וצ"ל שמדובר באופן שהוקפו לדירה]. וכ' החזו"א "אמנם גם זה קשה למש"ב לעיל", ומישב בדרך "אפשר", עיי"ש, ומסיים "ונראה לדינא דאין להקל". [עיי"ש שמדקדק כן מסתימת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש].

ג. והרי יש מקום לחלק בין הוקף לדירה מחמת שנטפל לבית, ובין הוקף לדירה באופן שאינו נטפל לבית, וכמבואר בחזו"א (ק"כ ד"ה והנה): "לא מהני מוקף לדירה לתשמיש דירה וכו' ובירושלמי מבעי ליה דחצר דבית פתוח לתוכה תהא נטפלת לבית טפ"י". ע"ע לקמן בענין "חצר" [בדין "חצר מקורה"].

ד. עיי"ש בתשובת החת"ס שיש ללמוד גברי דיוור מהלכות מזוזה להלכות טלטול ביותר מבית סאתיים, ומשם להלכות עיבור העיר. עולה מכלל דבריו שיש ללמוד גברי דיוור מהלכות מזוזה להלכות עיבור העיר.

א. מוכיח החת"ס (א"ח ס"י צה) כן מדין ה"הבורגנין" אשר מצטרפים לעיר אע"פ שאינם נחשבים "מוקפים לדירה", כ"ש שמצטרף לעיר מקום אשר נחשב כמוקף לדירה. וכן נקט בפשיטות בנו של הנר"ב (שו"ת שיבת ציון ס"י ח). ובדברי מרן החזו"א זצ"ל, החולק על דעת החת"ס הנ"ל (בס"ק ק' ס"ק כ), לא מצאתי מענה לראית החת"ס הנ"ל.

ב. אולם ע' חזו"א (ק"כ ד"ה ואמנם בס') שבאר מרן זצ"ל את כוונת הרשב"א והריב"ש ש"מוקף לבית דירה היינו לפיתא ולינה". וצ"ע, שלא מצינו "קרפף שהוקף לדירה" המתפרש כן בשום מקום. ועוד, הרי בסמוך לפני הלכה זו, כתב הרשב"א (שם ה"ב) כלשון הנ"ל "קרפף שהוקף לדירה" בענין היקף יותר מבית סאתיים, ושם ודאי מודה החזו"א שכוונת הרשב"א כפשוטו. וע' לקמן הערה סב ראית החזו"א בשיטת הרשב"א שאין חצר מתעברת עם העיר, ודחייתה עפ"י דברי המאירי בסוגיא. ובדברי הריב"ש שם משמע שאף גנות ופרדסים מצטרפים